

Sygn. akt I UK 84/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 27 czerwca 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Staryk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Dawid Miąsik

SSN Maciej Pacuda

Protokolant Edyta Jastrzębska

w sprawie z odwołania M. R.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w Z.

o rentę socjalną,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w dniu 27 czerwca 2019 r.,

skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 26 października 2017 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 25 marca 2015 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Z. (dalej również jako: ZUS lub organ rentowy) odmówił M. R. (dalej również jako: ubezpieczona lub wnioskodawczyni) prawa do renty socjalnej, ponieważ komisja

lekarska ZUS w dniu 18 marca 2015 r. uznała, że wprawdzie jest ona całkowicie niezdolna do pracy, ale niezdolność ta nie pozostaje w związku z naruszeniem sprawności organizmu powstałym przed ukończeniem 18 roku życia lub w trakcie nauki w szkole.

Na skutek odwołania ubezpieczonej Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w K. w wyroku dnia 5 października 2016 r., sygn. akt XI U (...), zmienił zaskarżoną decyzję i przyznał ubezpieczonej prawo do renty socjalnej od 1 lutego 2015 r. do 30 czerwca 2017 r.

Sąd Okręgowy ustalił, że ubezpieczona, urodzona 30 marca 1969 r., od dnia 1 września 1985 r. do dnia 31 grudnia 1987 r. odbywała naukę zawodu zegarmistrza w Zasadniczej Szkole Zawodowej w Zespole Szkół Mechaniczno-Elektrycznych w C. W okresie od 2 listopada do 17 grudnia 1987 r. uczęszczała na kurs dokształcania zawodowego w Centrum Kształcenia Ustawicznego w K. Ubezpieczona zatrudniona była jako uczeń - zegarmistrz (od 25 września 1985 r. do 31 grudnia 1987 r.), kompletowacz ozalidowy (od 17 października 1988 r. do 14 września 1989 r.), kreślarz (od 15 września 1989 r. do 6 sierpnia 1997 r.). Dotychczas leczyła się głównie psychiatrycznie, ale jej najbliższa rodzina zawsze ukrywała te schorzenia. Wnioskodawczyni jeszcze w szkole podstawowej miała stany lękowe, zaś w trakcie nauki w szkole zawodowej, tj. w dniu 18 września 1987 r. podjęła próbę samobójczą, polegającą na spowodowaniu zatrucia tlenkiem węgla, gdyż źle zniosła śmierć swojego dziadka. Z wywiadu przeprowadzonego z M. R. w dniu 7 grudnia 1987 r. w Poradni Zdrowia Psychicznego w B. wynika, że znajdowała się wówczas od kilku tygodni w obniżonym nastroju, miała myśli samobójcze, uczucie beznadziejności, poczucie osamotnienia, zaburzenia snu, ciągły płacz. W dniu 2 lutego 2015 r. ubezpieczona złożyła wniosek o przyznanie prawa do renty socjalnej.

Sąd Okręgowy wskazał, że biegli sądowi psychiatra oraz psycholog w pisemnej opinii z dnia 30 czerwca 2015 r. rozpoznali u odwołującej zaburzenia obsesyjno- kompulsywne o uporczywym i ciężkim przebiegu oraz specyficzne zaburzenia osobowości. Uznali, że z przyczyn psychiatrycznych, ubezpieczona jest całkowicie niezdolna do pracy od dnia 27 lutego 2006 r. do końca czerwca 2017 r. W ocenie biegłych, brak jest wystarczających dowodów medycznych

potwierdzających, że zdiagnozowane zaburzenia psychiczne mają związek z naruszeniem sprawności organizmu powstałym przed 18 rokiem życia lub w trakcie nauki w szkole. Sama diagnoza zaburzeń osobowości nie jest tożsama z utratą zdolności do pracy. Objawy obsesyjno-kompulsywne pojawiły się u ubezpieczonej dopiero po urodzeniu córki, zaś hospitalizacja w 1987 r., będąca następstwem zatrucia tlenkiem węgla w celach samobójczych, przemawia za istnieniem nieprawidłowych cech osobowościowych.

Drugi biegły lekarz psychiatra w opinii z dnia 7 czerwca 2016 r. rozpoznał u ubezpieczonej zaburzenia obsesyjno-kompulsywne o znacznym nasileniu objawów oraz nawracające zaburzenia depresyjne. Stwierdził, że ubezpieczona pozostaje całkowicie niezdolna do pracy do dnia 30 czerwca 2017 r., przy czym taka niezdolność do pracy istnieje od dnia 27 lutego 2006 r., tj. od rozpoczęcia pierwszej hospitalizacji psychiatrycznej z powodu ciężkiego epizodu depresji. Niezdolność odwołującej do pracy ma związek z naruszeniem sprawności organizmu powstałym w czasie nauki szkolnej, gdyż po zgłoszeniu się do poradni zdrowia psychicznego w dniu 7 grudnia 1987 r. uznano, że wymaga leczenia szpitalnego. Objawy opisane w dokumentacji z 1987 r. wskazują natomiast, że wystąpił u niej wówczas pierwszy epizod depresyjny w przebiegu zaburzeń depresyjnych nawracających (choroba afektywna jednobiegunowa). Następny wyraźny epizod depresji ubezpieczonej wystąpił po porodzie. Dołączyły się wtedy objawy obsesyjno-kompulsywne.

Sąd Okręgowy podzielił wnioski opinii sporządzonej przez drugiego biegłego z zakresu psychiatrii. Według Sądu ubezpieczona od lutego 2006 r. pozostaje osobą całkowicie niezdolną do pracy w rozumieniu art. 12 ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Sporna kwestia sprowadzała się do rozstrzygnięcia, czy ubezpieczona spełniła pozostały warunek do przyznania jej prawa do renty socjalnej, tj. czy w/w niezdolność do pracy istnieje z powodu naruszenia sprawności organizmu, które powstało przed ukończeniem 18 roku życia lub w trakcie nauki w szkole, a przed ukończeniem 25 roku życia, czyli w okresach ustalonych w art. 4 ust. 1 pkt 1 i 2 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 982 ze zm.). W ocenie Sądu całkowita niezdolność wnioskodawczyni do pracy powstała w związku z naruszeniem sprawności organizmu powstałym w trakcie

nauki w szkole zawodowej, a przed ukończeniem 25 roku życia. Sąd uznał, że w dacie złożenia wniosku o rentę socjalną spełniała ona łącznie wszystkie warunki do przyznania spornego świadczenia określonego w art. 4 ustawy o rencie socjalnej.

Powyższy wyrok Sądu Okręgowego organ rentowy zaskarżył apelacją.

Wyrokiem z dnia 26 października 2017 r., sygn. akt III AUa (...), Sąd Apelacyjny w (...) zmienił zaskarżony wyrok i oddalił odwołanie.

Według Sądu drugiej instancji przesłanki nabycia prawa do renty socjalnej nie są spełnione, gdy określone naruszenie sprawności organizmu spowodowało całkowitą niezdolność do pracy, ale powstało ono po upływie okresów wymienionych w art. 4 ust. 1 pkt 1-3 ustawy o rencie socjalnej. W sytuacji, gdy ubezpieczona urodziła się 30 marca 1969 r., to okresy przewidziane w art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej w jej przypadku upływały odpowiednio: 1) 30 marca 1987 r. - z chwilą ukończenia 18 roku życia, 2) 26 czerwca 1987 r. - z chwilą zakończenia nauki w zasadniczej szkole zawodowej lub 3) 30 marca 1994 r. - z dniem ukończenia 25 roku życia. Sąd pierwszej instancji ustalił, że wnioskodawczyni ukończyła naukę w szkole w dniu 31 grudnia 1987 r. i po tej dacie nie kontynuowała edukacji. W ocenie Sądu drugiej instancji ustalenie to nie znajduje jednak odzwierciedlenia w zebranej w sprawie dokumentacji. Ze znajdującego się w aktach sprawy zaświadczenia z dnia 4 listopada 2015 r. Zespołu Szkół Technicznych Nr 2 w C. wynika, że M. R. była uczennicą Zasadniczej Szkoły Zawodowej w Zespole Szkół Mechaniczno-Elektrycznych w C. od 1 września 1985 r. do 26 czerwca 1987 r. Sąd pierwszej instancji powołał się na uczestnictwo ubezpieczonej w okresie od 2 listopada do 17 grudnia 1987 r. w kursie dokształcania zawodowego w Centrum Kształcenia Ustawicznego w K. Sąd Apelacyjny powołał się na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 grudnia 2007 r., II UK 73/07, w którym przyjęto, że skoro ustawa o rencie socjalnej nie zawiera definicji szkoły, to zasadnym jest odwołanie się w tej kwestii do ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, która całościowo regulując system edukacji w Polsce, nie obejmuje - jako szkoły - placówek kształcenia ustawicznego wymienionych w art. 2 pkt 3a. Ustawa o systemie oświaty rozróżnia szkołę i inne placówki, w tym kształcenia ustawicznego. Z tego względu uczestnictwo w charakterze słuchacza w kursie dokształcania zawodowego w zawodzie zegarmistrza, prowadzonym przez

centrum kształcenia ustawicznego, nie może być uznane za naukę w szkole w rozumieniu art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy o rencie socjalnej.

Według Sądu drugiej instancji data 26 czerwca 1987 r. stanowi miarodajny punkt odniesienia do zastosowania wobec ubezpieczonej regulacji z art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy o rencie socjalnej. Sąd przyjął, w oparciu o opinię biegłego psychiatry z postępowania pierwszoinstancyjnego, że ubezpieczona zgłosiła się do poradni zdrowia psychicznego w dniu 7 grudnia 1987 r. W sytuacji, gdy schorzenie ubezpieczonej „pojawiło się” dopiero w grudniu 1987 r., to naruszenie sprawności organizmu ubezpieczonej - które uzasadniałoby prawo do renty socjalnej - nie powstało do dnia zakończenia nauki w szkole w dniu 26 czerwca 1987 r. W związku z tym nie zostały spełnione przesłanki prawa do renty na podstawie art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy o rencie socjalnej.

Powyższy wyrok Sądu Apelacyjnego ubezpieczona zaskarżyła skargą kasacyjną – skargę oparto na obydwu podstawach określonych w art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c.

W ramach podstawy materialnoprawnej (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.) zarzucono:

1) niezastosowanie przepisów art. 11 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania (Dz.U. Nr 32, poz. 160, ze zm.) oraz § 4 ust. 2 rozporządzenia Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 19 sierpnia 1987 r. w sprawie zasad tworzenia sieci szkolnej (Dz.U. Nr 26, poz. 149) w związku z art. 4 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej (Dz.U. z 2013 r., poz. 982, ze zm.) a w konsekwencji wadliwe prowadzenie ustaleń, co do roli i znaczenia Centrum Kształcenia Ustawicznego w K., w procesie kształcenia skarżącej z odniesieniem się do ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. Nr 95, poz. 425 ze zm.), która w ocenianym okresie czasu nawet nie obowiązywała, podczas gdy prawidłowe zastosowanie oraz wykładnia wskazanych norm powinna prowadzić do wniosku, iż realizowane w Centrum Kształcenia Ustawicznego turnusy stanowiły element praktycznego programu kształcenia dla uczniów Zasadniczej Szkoły Zawodowej, tj. były realizowane w ramach programu nauczania tej szkoły, o czym świadczy fakt informowania przez to Centrum wskazanej szkoły o rezultatach osiągniętych przez ucznia, nie zaś niezależnie od niej, jak w przypadku eksternistycznych kursów dla osób dorosłych;

2) błędną wykładnię art. 4 ust. 1 pkt. 1 i 2 ustawy o rencie socjalnej w związku z art. 382 k.p.c., a w konsekwencji wadliwe uznanie, iż w realiach niniejszej sprawy Pani R. nie przysługiwało prawo do renty socjalnej, pomimo iż naruszenie sprawności jej organizmu, skutkujące całkowitą niezdolnością do pracy, z całą pewnością nastąpiło przed ukończeniem przez nią 18 roku życia, a w każdym zaś przypadku w trakcie nauki w szkole i przed ukończeniem 25 roku jej życia.

W ramach podstawy procesowej (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.) zarzucono naruszenie:

a) art. 378 § 1 k.p.c. w związku z art. 229 k.p.c. przez wykroczenie przez Sąd Apelacyjny w (...) poza granice apelacji, które wyznaczyły sformułowane w apelacji organu rentowego zarzuty i wnioski, które nie dotyczyły w jakimkolwiek stopniu ustalenia Sądu pierwszej instancji, iż Pani R. odbywała naukę zawodu zegarmistrza, w ramach Zasadniczej Szkoły Zawodowej, w okresie do 31 grudnia 1987 r. , który to fakt nie był w toku postępowania sporny, lecz ogniskowały się na: a) zastrzeżeniach organu rentowego, co do treści opinii biegłej E. R. oraz b) ogólnym zarzucie naruszenia prawa materialnego, w zakresie powołanej przez Sąd pierwszej instancji podstawy rozstrzygnięcia, co nie uprawniało Sądu Apelacyjnego w (...) do kwestionowania z urzędu ustaleń Sądu pierwszej instancji, co do czasokresu, w którym skarżąca pobierała naukę, przy uwzględnieniu faktu, iż organ rentowy nie kwestionował wcale przedmiotowych okoliczności;

b) art. 278 § 1 k.p.c. i art. 382 k.p.c. w związku z art. 285 § 1 k.p.c., art. 286 k.p.c. oraz art. 227 k.p.c. przez oparcie zaskarżonego wyroku na opinii biegłego M. D., którą Sąd Apelacyjny w (...) dopuścił wadliwie z urzędu, przy braku stosownego wniosku w treści apelacji organu rentowego, a która to opinia jest niepełna i niejasna, nie zawierając jakiegokolwiek uzasadnienia poczynionych przez biegłego wniosków, które mieszczą się w trzech lakonicznych zdaniach, a nadto pozostaje w sprzeczności z opinią biegłej E. R. Skarżąca zarzuciła brak uwzględnienia logiki oraz zasad doświadczenia życiowego, przy ocenie przekazywanych przez biegłych wiadomości specjalnych w kwestii tego, czy możliwe jest rozwinięcie się zdiagnozowanych u skarżącej schorzeń w jednej chwili, w grudniu 1987 r., jak wadliwie założono w zaskarżonym wyroku, przyjmując tutaj moment pierwszej

hospitalizacji, jako miarodajny, podczas gdy są to choroby o długotrwałym okresie rozwoju;

c) art. 382 k.p.c. w związku z art. 328 § 2 k.p.c., art. 233 § 1 k.p.c. oraz art. 391 § 1 k.p.c. przez pominięcie przy wyrokowaniu całości zgromadzonego w toku postępowania materiału dowodowego, co skutkowało wadliwymi ustaleniami Sądu Apelacyjnego w (...) co do daty, w której Pani R. zakończyła pobierać naukę, w których to ustaleniach Sąd Apelacyjny pominął: a) dokumenty przedłożone przez skarżącą wraz z wnioskiem z dnia 18 sierpnia 2015 r., w tym dwa zaświadczenia wystawione dla Zasadniczej Szkoły Zawodowej w C. przez Centrum Kształcenia Ustawicznego w K., które potwierdzały, iż Pani R. pobierała naukę co najmniej do 27 grudnia 1987 r. a także zaświadczenie z dnia 4 października 2004 r., w którym potwierdza się, iż okres w którym M. R. była zatrudniona, jako uczeń - zegarmistrz w związku z pobieraniem nauki w Zasadniczej Szkole Zawodowej, kończył się w dniu 31 grudnia 1987 r., przy jednoczesnej wadliwej ocenie przez Sąd drugiej instancji znaczenia tego, czym było Centrum Kształcenia Ustawicznego w K., w ramach systemu oświaty, w roku 1987, i jaką pełniło wówczas rolę w edukacji uczniów Zasadniczych Szkół Zawodowych.

Pełnomocnik ubezpieczonej wniósł o wydanie rozstrzygnięcia co do istoty sprawy przez oddalenie apelacji organu rentowego od wyroku Sądu pierwszej instancji; ewentualnie - o uchylenie w zaskarżonym zakresie wyroku Sądu Apelacyjnego w (...) wraz z przekazaniem sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego, w tym w zakresie zasądzenia zwrotu kosztów zastępstwa procesowego od organu rentowego albo przyznania pełnomocnikowi skarżącej zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną organ rentowy wniósł o oddalenie skargi kasacyjnej oraz o zasądzenie od skarżącej na rzecz organu rentowego kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Częściowo uzasadniony jest przede wszystkim zarzut błędnej wykładni art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej (Dz.U. Nr 135, poz. 1268 ze zm.) w zakresie daty początkowej powstania naruszenia sprawności organizmu w trakcie nauki w szkole. Zgodnie z art. 4 ust. 1 tej ustawy, renta socjalna przysługuje osobie pełnoletniej całkowicie niezdolnej do pracy z powodu naruszenia sprawności organizmu, które powstało: 1) przed ukończeniem 18 roku życia, albo 2) w trakcie nauki w szkole lub w szkole wyższej - przed ukończeniem 25 roku życia, albo 3) w trakcie studiów doktoranckich lub aspirantury naukowej.

Kontrowersje wywołała wykładnia określenia „w trakcie nauki w szkole”, gdyż cytowana ustawa nie zawiera definicji desygnatu „szkoła”, a przedmiotem sporu była możliwość potraktowania jak nauki w szkole - sześciotygodniowego kursu dokształcającego, zorganizowanego w listopadzie i grudniu 1987 r. przez Ośrodek Kształcenia Ustawicznego w K., po zakończeniu na poziomie drugiego roku w dniu 26 czerwca 1987 r. nauki w trzyletniej szkole zawodowej. Równocześnie do 31 grudnia 1987 r. wnioskodawczyni odbywała praktyczną naukę zawodu u zegarmistrza, wykonującego zawód w ramach wojewódzkiego przedsiębiorstwa handlu i usług.

Zwrócić należy uwagę, że renta socjalna stanowi element systemu zabezpieczenia społecznego, obok na przykład zasiłków z pomocy społecznej, a w ustawie z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (Dz.U. Nr 228, poz. 2255 ze zm.), wchodzących również w skład zabezpieczenia społecznego, w art. 3 pkt 18 zdefiniowano szkołę jako: szkołę podstawową, szkołę ponadpodstawową oraz szkołę artystyczną, w której realizowany jest obowiązek szkolny i obowiązek nauki, a także młodzieżowy ośrodek socjoterapii, specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy, specjalny ośrodek wychowawczy dla dzieci i młodzieży wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy i wychowania oraz ośrodek rewalidacyjno-wychowawczy. Definicja ta ma zatem wymiar znacznie większy od tradycyjnego i językowego rozumienia szkoły.

W ocenie Sądu Najwyższego brak definicji szkoły w ustawie z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej implikuje jednak konieczność odwołania się do pojęcia szkoły w rozumieniu powszechnych przepisów oświatowych, obowiązujących w dacie edukacji. Szczególna definicja szkoły zawarta w ustawie o

świadczeniach rodzinnych ma zastosowanie do sytuacji w niej wymienionych i brakuje podstawy prawnej do posiłkowego jej zastosowania do innych ustaw z zabezpieczenia społecznego. Wskazuje to jednak na możliwość wykroczenia przy interpretacji pojęcia szkoły poza reguły wykładni semantycznej.

Ponieważ sporny okres edukacji zawodowej wnioskodawczyni zdarzył się w 1987 r. należy określenie zawarte art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej „w trakcie nauki w szkole” skonfrontować z pojęciem szkoły zawartym w ustawie z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania (Dz.U. z 1961 r., Nr 32, poz. 160 ze zm.). Ustawa ta, ani później obowiązujące unormowania oświatowe, nie zawierają precyzyjnej definicji „szkoły”. W art. 2-4 tej ustawy z dnia 15 lipca 1961 r. zawarto konstatację, iż szkoły i inne placówki oświatowo-wychowawcze są instytucjami świeckimi, nauka w nich jest bezpłatna, Państwo zakłada, prowadzi i utrzymuje szkoły i inne placówki oświatowo-wychowawcze. W art. 6 – 9 stwierdzono, że ośmioletnia obowiązkowa szkoła podstawowa jest organizacyjną i programową podstawą całego systemu kształcenia i wychowania. W relewantnych art. 11 – 13 postanowiono, że kształcenie kwalifikowanych robotników, pracowników i rolników odbywa się w zasadniczych szkołach zawodowych, które zapewniają przygotowanie zawodowe do wykonywania funkcji kwalifikowanego robotnika, pracownika i rolnika oraz wykształcenie ogólne, niezbędne do dalszego kształcenia się. Praktyczna nauka zawodu stanowi część procesu kształcenia i wychowania w zasadniczych szkołach zawodowych i odbywa się: 1) w uspołecznionych i nie uspołecznionych zakładach pracy, 2) w indywidualnych gospodarstwach rolnych, 3) w szkolnych gospodarstwach rolnych, 4) w warsztatach szkolnych (pracowniach). Przedsiębiorstwa państwowe i inne uspołecznione zakłady pracy uczestniczą w realizacji zadań systemu oświaty i wychowania w celu zapewnienia wykwalifikowanych kadr, a w szczególności prowadzą praktyczną naukę zawodu dla uczniów szkół zawodowych. Zasadnicze szkoły zawodowe mogą działać również jako szkoły przyzakładowe bądź pod opieką patronacką branżowo odpowiednich uspołecznionych zakładów pracy. Nauka w zasadniczych szkołach zawodowych trwa 2 lub 3 lata zależnie od specjalności, do której szkoły te przygotowują.

W ocenie Sądu Najwyższego z unormowań tych wynika, że jako szkołę zawodową można było przed rokiem 1992 potraktować podmiot, który w okresie dwóch lub trzech lat poprzez komplementarną teoretyczną i praktyczną edukację zapewniał uczniom gruntowne wykształcenie zawodowe, niezależnie od umiejscowienia szkoły w strukturze przedsiębiorstwa lub wyodrębnionej jednostki. W tym kontekście należy zwrócić uwagę, że w myśl art. 27 cytowanej ustawy Państwo stwarza warunki umożliwiające kształcenie i doksztalcanie pracujących, które ma na celu: 1) doksztalcanie w zakresie szkoły podstawowej pracowników nie posiadających podstawowego wykształcenia, 2) przyuczanie do zawodu osób podejmujących pracę, 3) doksztalcanie pracujących w zakresie kwalifikacji robotnika kwalifikowanego i mistrza w zawodzie, 4) kształcenie pracujących w zakresie szkół średnich w szkołach oraz na kursach przygotowawczych do egzaminów eksternistycznych, 5) doskonalenie specjalistyczne pracowników w związku z postępem technicznym w różnych dziedzinach gospodarki, 6) doskonalenie zawodowe w zespołach przysposobienia rolniczego. Art. 28 ust. 1 tej ustawy stanowił natomiast, że dla umożliwienia pracującym kształcenia i doksztalcenia się w szkołach podstawowych i średnich, zdobywania i uzupełniania kwalifikacji zawodowych oraz przygotowania się do dalszej nauki na poziomie średnim i wyższym organizuje się wieczorowe i korespondencyjne (zaoczne) wydziały przy szkołach lub osobne szkoły oraz uniwersytety robotnicze, ludowe i powszechne, kursy zawodowe i inne placówki oświatowe.

Zdaniem Sądu Najwyższego dwa cytowane ostatnio artykuły stanowiły podstawę prawną do tworzenia ośrodków kształcenia ustawicznego, które oprócz prowadzenia szkół na poziomie podstawowym, zawodowym i średnim, były uprawnione także do prowadzenia krótkotrwałych kursów zawodowych, mogących przybierać niekiedy nazwę szkoły – na przykład „szkoła mistrzów” (art. 30 ust. 1 cytowanej ustawy). Zawodna w tym przypadku wykładnia językowa art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej w części dotyczącej określenia „w trakcie nauki w szkole” nie może prowadzić do uwzględnienia okresów krótkotrwałej edukacji (kursu) w jednostkach określonych eufemistycznie jako szkoły (przykładowo „szkoła wędkarska”, „szkoła rodzenia”), ale dotyczyć powinna tych podmiotów oświatowych, które prowadzą określoną ustawą liczbą lat,

kompleksową edukację. Upraszczając, w ocenie Sądu Najwyższego, określenie „w trakcie nauki w szkole” dotyczy okresu, gdy ubezpieczony miał status ucznia, a nie – kursanta lub uczestnika szkolenia. Rekapitulując, należy stwierdzić, że kwalifikacyjne kursy zawodowe – nawet jeżeli są organizowane przez szkoły – powinny być potraktowane jako pozaszkolna forma kształcenia. Gdyby intencją ustawodawcy było objęcie art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej także pozaszkolnych form kształcenia, użyłby w tym unormowaniu określenia „w trakcie nauki w szkole oraz w czasie kursów podnoszenia kwalifikacji zawodowych”.

Równocześnie nie można uznać generalnie, że ubezpieczony, który pobierał edukację w ośrodku kształcenia ustawicznego nie mógł mieć statusu ucznia. Ośrodki te prowadziły i nadal prowadzą szkoły na różnych poziomach na podstawie na art. 27 i 28 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (ostatni jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 1943), a obecnie na podstawie art. 4 pkt 30 i art. 177 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U. z 2018 r., poz. 996 ze zm.).

Wykładnia celowościowa art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy o rencie socjalnej może przemawiać za uwzględnieniem wszystkich form kształcenia przy interpretacji określenia „w trakcie nauki w szkole”. Renta socjalna ma bowiem charakter świadczenia zabezpieczającego, a jej celem jest kompensowanie braku możliwości nabycia uprawnień do świadczeń z systemu ubezpieczenia społecznego ze względu na to, że całkowita niezdolność do pracy powstała przed wejściem na rynek pracy (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 czerwca 2010 r. w sprawie sygnatura akt SK 37/09. Dz.U. z 2010 r., Nr 110 poz. 738). Brak możliwości zdobycia adekwatnych kwalifikacji zawodowych, wynikających również z ukończenia kursów zawodowych z powodu wystąpienia całkowitej niezdolności do pracy, może uniemożliwiać późniejszą aktywność zawodową, będącą przesłanką nabycia prawa do wynikającej z art. 57 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych - renty z tytułu niezdolności do pracy lub emerytury.

Zdaniem Sądu Najwyższego decydujące znaczenie przyznać jednak należy umiejscowieniu renty socjalnej poza systemem ubezpieczeń społecznych.

Ponieważ prawo do renty socjalnej nie jest uzależnione od wpłacenia przez ubezpieczonego jakiejkolwiek składki do funduszu ubezpieczeń społecznych, a świadczenie to, mimo że wypłacane przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych, finansowane jest w całości z budżetu Państwa, ustawodawca miał kompetencję do takiego ukształtowania warunków nabycia prawa do renty socjalnej, które stanowiłoby równowagę między potrzebą zapewnienia niezbędnych środków utrzymania dla określonej kategorii „potrzebujących” a stabilnością finansów Państwa. W tym kontekście wspomnieć należy, że w cytowanym wcześniej wyroku Trybunał Konstytucyjny uznał ustanowienie limitów wiekowych w art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej za nienaruszające Konstytucji RP. Argumenty te przemawiają za ścisłą (nierozszerzającą) wykładnią omawianej kwestii, co prowadzi do konkluzji, że w przypadku kształcenia wnioskodawcy przed rokiem 1992, określenie zawarte w art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy o rencie socjalnej „w trakcie nauki w szkole” dotyczy okresu kształcenia w szkole podstawowej, zawodowej lub średniej, objętego programem takiej szkoły; nie dotyczy natomiast kursu kwalifikacji zawodowych, organizowanego przez taką szkołę lub inną jednostkę oświatową w rozumieniu ustawy z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania (na przykład przez ośrodek kształcenia ustawicznego).

Ad casum w zaskarżonym wyroku w sposób nieprawidłowo powiązано wykładnię art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy o rencie socjalnej z przepisami ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, która weszła w życie kilka lat po zakończeniu kształcenia przez wnioskodawczynię. Mimo tej wadliwości, prawidłowo wskazano w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, że kwestię naruszenia sprawności organizmu można powiązać tylko z okresem nauki w szkole zawodowej, a nie – z okresem uczęszczania na kurs zawodowy. W uzasadnieniu zaskarżonego wyroku nie odniesiono się jednak do relewantnych dokumentów dotyczących tej kwestii, na przykład do świadectwa pracy lub do zaświadczeń Ośrodka Kształcenia Ustawicznego w K., adresowanych do szkoły zawodowej (co mogłoby wskazywać na powiązania edukacyjne), albo do zaświadczenia stwierdzającego kontynuowanie praktycznej nauki zawodu do 31 grudnia 1987 r., co przy ścisłym zintegrowaniu nauki w szkole z praktyką zawodową w myśl cytowanych wyżej unormowań ustawy z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania, może wywoływać

wątpliwości co do przyjętej przez Sąd Apelacyjny daty zakończenia edukacji – 24 czerwiec 1987 r.

Niezależnie od tego ponownej analizy wymaga kwestia daty początkowej powstania naruszenia sprawności organizmu. Niewątpliwie całkowita niezdolność do pracy powstała w 2006 r., jednak po pierwszym dramatycznym epizodzie chorobowym we wrześniu 1987 r., w czasie dziesięciodniowej hospitalizacji zapisano w dokumentacji lekarskiej, że myśli suicydalne wystąpiły u wnioskodawczyni już kilka tygodni wcześniej. Jak się okazało nie były to tylko ulotne fantazje, ale myśli zakłócające normalne funkcjonowanie.

W tym kontekście zwrócić należy uwagę na konstatacje zawarte w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 24 października 2018 r. w sprawie II UK 328/17 (OSP 2019 nr 5, poz. 19) wskazujące, że całkowita niezdolność do pracy, będąca przesłanką prawa do renty socjalnej, oraz „naruszenie sprawności organizmu” nie są synonimami. Całkowita niezdolność do pracy może powstać po upływie okresów wskazanych w art. 4 ust. 1 ustawy. Zdaniem Sądu Najwyższego "naruszenie sprawności organizmu" w rozumieniu art. 4 ust. 1 ustawy należy interpretować jako stan, w którym organizm nie funkcjonuje w sposób normalny, utrudniając naukę lub wykonywanie pracy.

W realiach sprawy, objętej skargą kasacyjną wnioskodawczyni, Sąd Apelacyjny dopuścił dowód z opinii trzeciego biegłego, ale zapewne z powodu lapidarności tej opinii i podnoszonych w skardze kasacyjnej błędów, nie odniósł się do tej opinii w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, ani o niej nie wspomniał. Konieczne jest zatem uzupełnienie tej opinii, ewentualnie - szczegółowej opinii drugiego biegłego lekarza psychiatry przez ustalenie, czy z powodu myśli suicydalnych, występujących prawdopodobnie jeszcze przed dniem 24 czerwca 1987 r., doszło do odstępstw w normalnym funkcjonowaniu wnioskodawczyni w sferze psychicznej, czy stan depresyjny mógł wpłynąć na przedwczesne zakończenie nauki w szkole zawodowej, a także czy zakłócenia funkcjonowania sfery psychicznej jeszcze przed wrześniem 1987 r. mają związek przyczynowy z powstaniem całkowitej niezdolności do pracy w 2006 r., implikującej prawo do renty socjalnej na podstawie art. 4 ust. 1 pkt 1 i 2 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o

rencie socjalnej. Uzasadniony był więc zarzut b) oraz zarzut c) podstawy procesowej skargi kasacyjnej.

Nie można natomiast zaaprobować zarzutu a) podstawy procesowej skargi kasacyjnej, gdyż rolą sądu drugiej instancji jest ponowna analiza wszystkich przesłanek przyznania prawa; niewystąpienie któregośkolwiek istotnego warunku przyznania świadczenia, uniemożliwia jego przyznanie przez sąd. Rolą sądu, a nie – biegłego lekarza jest podanie daty zakończenia edukacji w aspekcie nabycia prawa do renty socjalnej.

Mając powyższe okoliczności na uwadze Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 k.p.c. orzekł jak w sentencji wyroku.